

LEO STRAUSS: HĽADANIE MODERNEJ POLITICKEJ FILOZOFIE

RÓBERT JANKO, Katedra filozofie, Filozofická fakulta UPJŠ, Prešov

JANKO, R.: Leo Strauss: Searching for Modern Political Philosophy
FILOZOFIA 51, 1996, No 7, p. 448

The aim of this essay is to outline Leo Strauss' conception of modern political philosophy by means of the reexamination of classical political philosophy in his essay „What is political philosophy?“.

Skutoční alebo aj domnelí intelektuáli často veria, že všetko, čo sa označuje za politickú filozofiu, ňou aj skutočne je. Spochybňovanie tejto viery alebo dokonca hľadanie zmyslu politickej filozofie, jej charakteru a vzťahu k ostatným odborom teoretickej činnosti človeka by považovali za provokáciu, ak nie priamo za blasfémiu.

Tieto, ako aj mnohé ďalšie provokatívne problémy vytrvalo nastoľuje Leo Strauss v *Esejách o politickej filozofii*. Autor je presvedčený, že správne odpovede na aktuálne otázky nie sú možné bez primeraného poznania jednotlivých podôb klasickej, ako aj modernej politickej filozofie. Najucelenejší výklad jeho predstavy o politickej filozofii nachádzame v úvodnej štúdii diela – v prednáške *Čo je politická filozofia?*, ktorou sa budem zaoberať v tejto eseji.

Za prvý odvážny krok môžeme považovať už to, že poukázal na dôležité postavenie antických Atén a Jeruzalema v rámci tradície politickej filozofie. Občania Jeruzalema prispeli do tradície politickej filozofie tým, že sa neustále snažili naplniť cieľ politickej filozofie – spravodlivú obec, obec viery. Ich snahu nemôžeme dobre pochopiť bez návratu do krajiny, v ktorej sa táto snaha prvýkrát objavila, do antického Grécka ([1], 11).

Prečo politická filozofia vznikla práve v antickom Grécku? Grécke polis, v ktorých politická filozofia vznikla, boli relatívne malými spoločenstvami ľudí so spoločným rodovým alebo kmeňovým pôvodom. Občania polis boli preto presvedčení, že musia mať spoločné zvyky a zákony. Podnetom na vznik politickej filozofie boli politické boje, ktoré spochybňovali toto presvedčenie ([1], 26). Aby si toto presvedčenie (v Straussovej terminológii politickú mienku) obnovili, potrebovali odborníkov, ktorí by im objasnili ich situáciu a navrhli im politické akcie (ďalší dôležitý Straussov termín), ktorými by obnovili najlepší, t.j. tradičný politický režim. Týmto odborníkom mal byť politický filozof.

Takéto zvláštne postavenie nemalo umožňovať politickým filozofom, aby si svojvoľne vymýšľali riešenia problémov bežných občanov. Z lepšieho chápania tradície polis nevyplývalo, že bežní občania boli úplne mimo tradície. Práve to, že občania ešte úplne nestratili predstavu o tradícii, umožňovalo politickým filozofom navrhovať riešenia problémov. Návrhy museli byť vyjadrené v zrozumiteľnom jazyku – v reči trhoviska, t.j. v ja-

zyku, ktorý bol d'alšou prekážkou intelektuálnej svojvôle politických filozofov. Dnes by sme povedali, že prirodzený jazyk bol najlepšou ochranou pred vytváraním abstraktných konštrukcií. Strauss by takéto vysvetlenie dôrazne odmietol, lebo jeho chápanie vzťahu konkrétneho a abstraktného sa líši od chápania všeobecne rozšíreného v súčasnosti. Konkrétny je podľa neho pohľad politického filozofa, ktorý je neustále zameraný na celok. Táto charakteristika umožňuje politickému filozofovi transcendovať abstraktné politické mienky bežných občanov, ktoré sú len vyjadreniami k čiastkovým problémom.

Klasickí politickí filozofi boli presvedčení, že dobrý politický režim možno vytvoriť len vtedy, ak existuje vhodný ľudský typ. Politický režim totiž považovali za spôsob života, ktorý má svoje pravidlá. Ak predpokladali, že existuje len jeden dobrý režim, napr. aristokratická republika, vytvorili jeden typ človeka. Ak pripúšťali viac ideálnych režimov, vytvorili ku každému vhodný ľudský typ. Pre každý ideálny ľudský typ bola charakteristická istá cnosť, ktorá bola prirodzeným regulatívom jeho konania.

Podobne ako klasická politická filozofia nemohla existovať bez politickej mienky, nemohli nezávisle od seba existovať ani jednotlivé zložky spojenia „politická filozofia“. Druhá zložka naznačuje metódu skúmania, t.j. neustále úsilie nájsť pravdu, metódu, ktorá je spojená s permanentným vedomím o obmedzenosti ľudského poznania. „Politické“ v tomto spojení označuje predmet a cieľ štúdia. Keď Leo Strauss vyzdvihuje politickú filozofiu ako časť filozofie, ktorá je najbližšia bežnému občanovi, neznamena to, že by odmietal ostatné filozofické problémy. Politická filozofia mohla získať svoje postavenie len preto, že bola súčasťou väčšieho celku – filozofie ([1], 12).

Rozsiahla analýza klasickej politickej filozofie je odrazovým mostíkom pre úvahy o moderných politických filozofiách. Leo Strauss vo svojich úvahách dôsledne používa pojem „moderné politické filozofie“, lebo jednotlivým formám filozofického uvažovania o verejných záležitostiach v novoveku chýba spoločná pozitívna idea, ktorá by ich zjednocovala tak, ako idea cnosti zjednocuje klasickú politickú filozofiu.

To vôbec neznamená, že by odmietanie klasickej politickej filozofie ako nerealistickej bolo jediným spoločným znakom moderných politických filozofií ([1], 36). Motívom ich analýzy je snaha ukázať, že veľa spoločných znakov majú nielen bezprostredne po sebe nasledujúce, ale aj časovo veľmi vzdialené koncepcie.

Istú zmenu v politickej filozofii, ktorá nastala so vznikom moderných politických filozofií v 16. storočí, vyvolala zmena veľkosti spoločnosti, na ktorú sa mala vzťahovať. Antickú polis už v čase vzniku klasickej politickej filozofie ohrozovala Perzská a Macedónska ríša. Prvá moderná politická filozofia, politická filozofia Machiavelliho, bola pokusom vytvoriť model vládcu moderného národného štátu, ktorý by určite vládol spoločnosti väčšej ako antická polis, ale pravdepodobne menšej ako stredoveké ríše. Ak mal vzniknúť moderný štát, jeho zakladateľ, skutočný vládca musel presadzovať svoj cieľ bez akýchkoľvek morálnych zábran. Skutočný vládca mohol členov spoločnosti ľubovoľne formovať, pretože človek je nekonečne pružný. Zjavnú absurditu tohto modelu sa úspešne pokúsil zmierniť Thomas Hobbes, ktorý mimomorálny základ spoločnosti nahradil pudom sebazáchovy. Jeho transformácia princípu politickej filozofie však nebola dostatočná, a preto John Locke za základ spoločnosti vyhlásil ochranu majetku. Reakciou bol Rousseauov vášnivý protest proti skazenosti takto chápanej spoločnosti. Na konci reťaze trans-

formácií princípu moderných verzí politickej filozofie je Nietzscheho imoralizmus, ktorý sa v mnohom podobal Machiavelliho útoku proti kresťanstvu. Morálka nového vládcu talianskeho mysliteľa bola síce antikresťanská, ale bola takou len preto, že Machiavelli bol presvedčený o jej menej deštruktívnom vplyve na spoločnosť, t.j. o tom, že táto morálka by nevedla k takým represáliám proti židom ako inkvizičná kresťanská morálka v Španielsku ([1], 39). Naproti tomu Nietzsche kresťanskú morálku odmietol, lebo ju považoval za morálku slabých, za otrockú morálku, ktorá spôsobila úpadok. Kým Machiavelliho nový vládca prebral na seba celú zodpovednosť za založenie a udržanie štátu, Nietzscheho silné individuality provokovali len ku kolektívnej nezodpovednosti ([1], 48).

Súčasne so vznikom moderných politických filozofií sa začal rozvíjať smer teoretického myslenia, ktorý dôsledne spochybňoval potrebu politickej filozofie a filozofie ako takej. Jeho základom sa stali v novoveku dynamicky sa rozvíjajúce prírodné vedy. Tento spôsob myslenia podľa jeho stúpencov, ako aj bežných občanov, oslnených výsledkami týchto vied, dosiahol ako jediný úspechy pri objasňovaní záhad, ktoré nás obklopujú. Bolo teda samozrejmé, že sa metódy prírodných vied mali použiť aj v spoločenských vedách, t.j. nezmyselné špekulácie politickej filozofie musela nahradiť prísna politická veda. Noví „vedeckí“ politickí vedci boli presvedčení, že skutočnú vedu vybudujú len vtedy, ak sa zbavia bežných predsudkov, a to univerzálnou kritikou predsudkov. Základom ich uvažovania sa stala Descartova téza o nevyhnutnosti zbaviť sa všetkých predsudkov v poznaní a začať ho budovať na nespochybniteľných istotách. Tento postoj môže vyzerať lákavo, ale jeho dogmatické presadzovanie v spoločenských vedách spôsobilo, že sa „vedeckými metódami“ dokazovali fakty, ktoré sú samozrejme aj desaťročnému dieťaťu. Takýto spôsob zvedčenia výskumu v spoločenských vedách mal úplne opačné dôsledky pre reputáciu „vedeckej“ politickej vedy, keď jej namiesto väčšieho rešpektu priniesol len posmech a pohrdanie bežných občanov. „Vedecká“ politická veda nadobudla však rovnako abstraktný charakter ako politické mienky bežných občanov antickej polis. Výskumy „vedeckých politických vedcov“ boli abstraktné, pretože vedome rezignovali na úsilie pochopiť celok a ich cieľom sa stala systemizácia dostupných informácií. Namiesto konkrétneho pohľadu na celok vytvorili len nové abstrakcie, ktoré boli niekedy od celostného videnia omnoho vzdialenejšie ako pôvodné. Jedinou možnosťou, ako prekonať túto abstraktnosť „vedeckej“ politickej vedy, je spolupráca politických vedcov s ľuďmi, ktorí zbierajú v teréne politicky relevantné fakty.

Strauss je presvedčený, že politickí vedci by mali zmeniť aj svoj odmietavý postoj k filozofii. Mali by sa zbaviť svojho predsudku, že jedinými užitočnými súčasťami filozofie sú logika a metodológia, ktoré sú údajne najmenej filozofické, t.j. sú najmenej špekulatívnymi súčasťami filozofie ([1], 19).

Tento postoj môže mať ničivé dôsledky pre umiernenosť, ktorú Leo Strauss považuje za hlavnú cnosť filozofa. U antických politických filozofov sa prejavovala tak, že hlavnou prioritou ich skúmaní boli záujmy celku a nesmeli podľahnúť ozvenám ovácií davu. Pokúšaniu „múdrosti“ neumiernenej väčšiny podľa Straussovho názoru podľahli politickí vedci v Nemecku v r. 1933 ([1], 25).

Ani s umiernenosťou u klasických politických filozofov to nebolo také jednoduché. Jednoznačným dôkazom je Straussova analýza úvodnej časti Platónovho dialógu *Zákony*

([1], 27–30), v ktorom Cudziniec z Atén, hlavná postava dialógu a podľa Straussovho presvedčenia Sokrates, začína rozpravu o zákonoch novozaloženej obce úvahou o pití vína, t.j. o probléme, ktorý jeho spolubesedníci nepoznali. Touto lákavou témou im „rozväzuje“ jazyk, čím ich však vyviedol z miery a už môže s nimi ľubovoľne manipulovať. Tento spôsob otvorenia rozpravy má aj iný rozmer. Ak je právny poriadok navrhovaný Aténčanom naozaj správny, jeho prvoradou snahou by malo byť presadiť ho doma hlavne preto, že pitie vína bolo aténskym zvykom. Cudziniec z Atén by mal svojim spolubesedníkom navrhnuť taký právny poriadok novej obce, ktorý by bol bližší zvykom Kréty a Sparty.

Umiernenosť sa u klasických politických filozofov prejavovala v spôsobe kladenia otázok. Riešenia, ktoré predkladali spolubesedníkom, boli odpoveďami na tieto otázky. Moderní politickí vedci sú v novej situácii, ktorá je dôsledkom zmeny dialogickej formy diela na monologickú. Otázky, ktoré riešia, si formulujú sami a podľa Straussa mieru ich záujmu o politické problémy môžeme zistiť skôr podľa otázok, na ktoré nechcú odpovedať (pozri Pinskerov prípad ([1], 14)).

Hlavné útoky na filozofickú umiernenosť v modernej dobe viedol pozitívizmus, predovšetkým svojou doktrínou o hodnotovej neutralite vedy, a historicizmus so svojim relativizovaním každého poznania. Pozitívizmus vytvoril ideál vedca dosahujúceho úspechy preto, že sa povzniesol nad všetky hodnoty. Vedec nemá posudzovať, ktorá alternatíva je najlepšia, ale iba zhromažďovať všetky možné alternatívy.

Pozitivisty sú presvedčení, že všetky riešenia konkrétneho problému sú rovnocenné a že výber medzi nimi majú urobiť politici. Samozrejme, môžeme pripustiť, že existuje viac takmer rovnako dobrých riešení konkrétneho problému. Medzi všetkými možnými riešeniami problému sú aj také, ktoré dokážeme vylúčiť už na základe kritérií zdravého rozumu. Súhlasím so Straussovým názorom, že pozitivistický ideál spoločenského vedca je nezlučiteľný s ich predstavou o metódach prírodných vied ako vzoru pre spôsob bádania v spoločenských vedách. Ak by sme v prírodných vedách postupovali podobne ako „hodnotovo neutrálny spoločenský vedec“, pravdepodobne by sme nikdy nedokázali sformulovať prírodné zákony, alebo by sme si mohli podobne ako politici vyberať medzi ich rôznymi formuláciami. Doktrína o hodnotovej neutralite spochybňuje legitimitu politickej vedy viac ako akákoľvek hodnotovo zainteresovaná alebo ideologizovaná politická veda. Ak politický vedec odmietne hodnoty občanov, nemajú občania rovnaké právo odmietnuť jeho prácu, ktorú môžu samu osebe považovať za hodnotnú? Aj keď politický vedec odmieta uvažovať o tom, že by svojou prácou mohol získať prestíž, alebo že jednoducho ju vykonáva ako svoje živobytie, mal by byť pripravený vzdorovať týmto podozreniam. Hodnotová neutralita je neudržateľná jednoducho aj preto, že politický vedec je tiež človek, ktorý chtiac – nechtiac tiež má určité hodnoty. Môže ich do istej miery potlačiť, ale nikdy sa ich nemôže úplne zbaviť. Leo Strauss na základe svojej skúsenosti tvrdí, že všetci politickí vedci sú demokrati. Nič na tom nemení ani to, že analyzujú rôzne režimy alebo rôzne ľudské typy. Tieto analýzy neznameniajú, že opisované režimy alebo ľudské typy sú rovnako prijateľné. Bližší pohľad vždy odhalí, že iné ako demokratické režimy, resp. typy osobností sú len negatívom demokratického režimu, resp. demokratického typu osobností ([1], 21).

Druhou teóriou, ktorá ohrozuje politickú filozofiu, je historicizmus. V súčasnosti predstavuje pre ňu ešte väčšie nebezpečenstvo ako pozitivizmus, ktorý už prakticky vývoj v spoločenských vedách neovplyvňuje. Všetky problémy, ktoré pozitivizmus analyzoval v 19. storočí, historicizmus maximálne vyhrotil. Kým pozitivisti pripúšťali istú hodnotu starších koncepcií, historicisti ich jednoznačne odmietli ako priveľmi historicky podmienené. Ešte nebezpečnejší a pre kritické myslenie smrteľný bol útok historicistov proti vede. Ich priradenie vedy k ostatným spôsobom myslenia neznamenal len jej zrovnoprávnenie s bežným poznaním, ale aj útok proti akejkolvek možnosti človeka orientovať sa vo svete. Lebo ak sú štandardy vedeckého poznania rovnocenné so štandardami bežného poznania, tie sú zase rovnocenné so štandardami mýtického poznania. To môže viesť k zániku základného spoločenského konsenzu a k deštrukcii spolunažívania ([1], 26).

Všetky Straussove úvahy o politickej filozofii sú fundované neotrasiteľným presvedčením o nemožnosti politickej akcie bez politickej filozofie. Každú akciu musí predchádzať uvažovanie o jej cieľoch a mieste v rámci celku – politické vedenie má nahradiť politickú mienku. Politické vedenie, podobne ako spoločnosť, ktorú má reflektovať, nie je statickým javom. Nikdy nemôže úplne nahradiť politickú mienku, lebo zánik politickej mienky by znamenal aj jeho zánik. Politická mienka je aj kontrolnou inštanciou politického vedenia, ktorá zabraňuje tomu, aby skĺzlo do príliš veľkých abstrakcií. Spolu s politickou filozofiou – politickým vedením par excellence – môže existovať aj politická veda. Pre jej existenciu sú nevyhnutne potrební ľudia, ktorí zbierajú v teréne politicky relevantné fakty. Politickí vedci sú vystavení mnohým nebezpečenstvám. Jedným z nich, ako som už ukázal na inom mieste, môže byť pokušenie tvrdiť, že dobrý režim nie je ich záležitosťou, pretože oni iba zbierajú alternatívy, z ktorých najlepšiu majú vybrať politici. Tento postoj je príčinou ďalšieho oslabovania autority politických filozofov, lebo bežní občania si môžu myslieť, že bude jednoduchšie, ak sa podriadia priamo rozhodnutiu politikov, ktorí sa rozhodnú pre nejakú alternatívu. Aký obraz spoločnosti nám ponúka Leo Strauss?

V tejto spoločnosti majú dôležitú úlohu politickí filozofi. Mohli by sme povedať, že sú jej svedomím, keďže bežných občanov neustále znepokojujú úvahami o politických akciách (ktorých pribúda s rastom spoločnosti) a politických inštitúciách. Súčasne so znepokojením rozvíjajú umiernenosť ako najlepšiu vlastnosť, ktorá umožňuje riešenie konfliktov v spoločnosti. Bežní občania môžu umiernať filozofov, lebo ich politické mienky sú viac alebo menej aj mienkami politických filozofov. Dobré politické akcie vznikajú z neustáleho napätia medzi politickými mienkami a politickým vedením.

Tento vzťah medzi bežnými občanmi a politickými filozofmi nám uľahčuje objasnenie vzťahu medzi tradíciou spoločnosti i tradíciou politickej filozofie a momentálnou situáciou. Politická filozofia vznikla z pocitu občanov, že by mal existovať človek schopný vysvetliť momentálnu situáciu a poskytnúť jej riešenie v rámci tradície. Občania mali teda ešte pocit, že existuje istá tradícia, ale nedokázali v jej intenciách riešiť nové problémy. Leo Strauss je presvedčený, že bežní občania majú aj v súčasnosti istú predstavu o tradícii, ktorá je obsiahnutá v ich politických mienkach. Politickí filozofi majú tieto mienky nahradiť politickým vedením, ktoré je však skôr metódou premýšľania o politických záležitostiach než súhrnom riešení. Majú túto metódu vysvetliť tak, aby ju mohli občania použiť aj pri riešení iných problémov bez porady s politickými filozofmi. Politickí

filozofi sú spoľahlivými radcami len vtedy, keď sa prihlásia k hodnotám spoločnosti, v ktorej žijú, t.j. k hodnotám demokratickej spoločnosti. Iný, hodnotovo neutrálny postoj len oslabuje ich postavenie v spoločnosti. Svojimi úvahami politický filozof nadväzuje na svojich predchodcov, aj keď jediné, čo od nich preberá, je metóda kritického uvažovania o politických záležitostiach. Bežný občan, ktorý čítal dielo niektorého politického filozofa alebo má o kúsok viac zdravého rozumu ako politický filozof, môže (a aj by mal) „ohrozovať“ uvažovanie politického filozofa.

LITERATÚRA

- [1] STRAUSS, L.: Co je politická filosofie? In: Strauss, Leo: Eseje o politické filosofii. Praha, Oikoymenh 1995.

Róbert Janko
Bajkalská 6
080 01 Prešov
SR